פתרון תרגיל בית 9 מבוא לחוגים ומודולים
88-212 סמסטר ב' תשפ"א

שאלה 1. יהי F שדה. לכל אחד מהחוגים הבאים, קבעו האם הוא שדה, תחום אוקלידי, תחום ראשי, תחום פריקות יחידה וחוג נותרי:

א. $F[x]$.

ב. $F[x,y]$.

ג. $F[x,y,z]$.

ד. $F[x_1,x_2,\dots]$ (פולינומים ב-$\aleph_0$ משתנים).

פתרון.

א. לפי מה שהוכחנו בתרגול, $F[x]$ הוא תחום אוקלידי שאינו שדה. בפרט הוא גם חוג נותרי.

ב. $F[x]$ אינו שדה, ולכן לפי הטענה מהתרגול $F[x,y]=F[x][y]$ אינו תחום ראשי. הוא כן תחום פריקות יחידה, כי חוג פולינומים מעל תחום פריקות יחידה הוא תחום פריקות יחידה, והוא גם נותרי, לפי משפט הבסיס של הילברט פעמיים (F נותרי, לכן $F[x]$ נותרי, לכן $F[x,y]$ נותרי).

ג. בדומה לסעיף הקודם, $F[x,y,z]$ הוא תחום פריקות יחידה נותרי שאינו תחום ראשי.

ד. $F[x_1,x_2,\dots]$ הוא תחום פריקות יחידה שאינו נותרי. הוא לא נותרי כי יש בו את השרשרת

$$\langle x_1\rangle \subseteq \langle x_1,x_2\rangle \subseteq \langle x_1,x_2,x_3\rangle \subseteq \cdots$$

שלא מתייצבת לעולם. הוא כן תחום פריקות יחידה, כי בכל איבר שלו יש רק מספר סופי של משתנים; אז בעצם אפשר לחשוב עליו כעל פולינום באיזשהו $F[x_1,\dots,x_n]$, ובחוג הזה יש פריקות יחידה.

שאלה 2. יהי R חוג חילופי, ויהי $R_0\subseteq R$ תת-חוג של R. נניח ש-R נוצר סופית מעל R_0, וש-R_0 הוא נותרי. הוכיחו כי R נותרי בעצמו. (רמז: ראינו בעבר שאם R נוצר סופית מעל R_0, אז R הוא מנה של חוג פולינומים $R_0[x_1,\dots,x_n]$ לאיזשהו $n\in\mathbb{N}$)

הוכחה. ראינו בתרגול שאם חוג חילופי R נוצר על ידי n איברים מעל R_0, אז R הוא מנה

$$R\cong {}^{R_0[x_1,\dots,x_n]}/_{I}$$

לאיזשהו אידאל $I\lhd R_0[x_1,\dots,x_n]$. מההנחה, R_0 נותרי; לכן ממשפט הבסיס של הילברט $R_0[x_1]$ נותרי, לכן גם $R_0[x_1,x_2]=R_0[x_1][x_2]$ נותרי, ובאינדוקציה $R_0[x_1,\dots,x_n]$ נותרי. אבל גם מנה של חוג נותרי היא נותרית, לכן R נותרי בעצמו. $\square$

שאלה 3 (וידוא הגדרות)**.** יהי R חוג ותהי $(M,+)$ חבורה אבלית. נניח שנתונה פעולה בינארית $\psi\colon R\times M\to M$ שנסמן אותה $\psi(r,m)=rm$ לאיברים $r\in R$, $m\in M$. נגדיר על החבורה האבלית $R\oplus M$ פעולת כפל לפי

$$(r+m)(r'+m')=rr'+rm'$$

הוכיחו שפעולת כפל זו הופכת את $R\oplus M$ לחוג בלי יחידה אם ורק אם ψ הופכת את M למודול מעל R.

פתרון. הייתה חסרה בתרגיל הנחה: ש-$\psi\left(1,m\right)=m$ לכל $m\in M$ (אחרת, אפשר לקחת $\psi=0$; $R\oplus M$ יהיה חוג בלי יחידה, אבל ψ לא הופכת את M למודול מעל R).

נניח שפעולת הכפל הזו הופכת את $R\oplus M$ לחוג בלי יחידה. נוכיח ש-ψ הופכת את M למודול מעל R:

- יהיו $m_1,m_2\in M$ ו-$r\in R$. מהפילוג ב-$R\oplus M$,

$$r\left(m_1+m_2\right)=rm_1+rm_2.$$

- יהיו $m\in M$ ו-$r_1,r_2\in R$. מהפילוג ב-$R\oplus M$,

$$\left(r_1+r_2\right)m=r_1m+r_2m\ .$$

- יהיו $r_1,r_2\in R$ ו-$m\in M$. מכך ש-$R\oplus M$ אסוציאטיבי,

$$\left(r_1r_2\right)m=r_1\left(r_2m\right)\ .$$

- יהי $m\in M$. אז $1_Rm=m$ מההנחה שצריך להוסיף.

זה מראה ש-ψ הופכת את M למודול מעל R.

לכיוון השני, נניח ש-ψ הופכת את M למודול מעל R. אנחנו יודעים ש-$R\oplus M$ היא חבורה אבלית. צריך לוודא שהכפל מגדיר מבנה של חוג.

- הסגירות ברורה.
- לגבי אסוציאטיביות,

$$\left(\left(r+m\right)\left(r'+m'\right)\right)\left(r''+m''\right)=\left(rr'+rm'\right)\left(r''+m''\right)=\left(rr'\right)r''+\left(rr'\right)m''$$
$$\left(r+m\right)\left(\left(r'+m'\right)\left(r''+m''\right)\right)=\left(r+m\right)\left(r'r''+r'm''\right)=r\left(r'r''\right)+r\left(r'm''\right)$$

ונקבל שוויון בגלל תכונות המודול.

- פילוג: נראה מצד אחד, ההוכחה לכיוון השני דומה.

$$\begin{aligned}\left(r+m\right)\left(\left(r'+m'\right)+\left(r''+m''\right)\right)&=\left(r+m\right)\left(\left(r'+r''\right)+\left(m'+m''\right)\right)=\\&=r\left(r'+r''\right)+r\left(m'+m''\right)=\\&=rr'+rr''+rm'+rm''=\\&=\left(r+m\right)\left(r'+m'\right)+\left(r+m\right)\left(r''+m''\right)\end{aligned}$$

שאלה 4 (חימום)**.** יהי R חוג. הוכיחו שהקבוצות הבאות הן תת־מודולים של R^n (שהוא מודול מעל R):

א. $\{(a,\dots,a)\in R^n\mid a\in R\}$.

ב. $\{(a_1,\dots,a_n)\in R^n \mid a_1+\cdots+a_n=0\}$.

ג. $I_1\times\cdots\times I_n$ כאשר I_i הם אידאלים של R.

פתרון.

א. נוודא שהיא סגורה תחת צירופים לינאריים:

$$\alpha\left(a,\dots,a\right)+\beta\left(b,\dots,b\right)=\left(\alpha a+\beta b,\dots,\alpha a+\beta b\right)\in\left\{(a,\dots,a)\mid a\in R\right\}.$$

ב. גם פה: נסמן את תת-המודול M_2. אם $\left(a_1,\dots,a_n\right),\left(b_1,\dots,b_n\right)\in M_2$, אז לכל $\alpha,\beta\in R$ מתקיים

$$\left(\alpha a_1+\beta b_1\right)+\cdots+\left(\alpha a_n+\beta b_n\right)=\alpha\left(a_1+\cdots+a_n\right)+\beta\left(b_1+\cdots+b_n\right)=0$$

ולכן $\alpha\left(a_1,\dots,a_n\right)+\beta\left(b_1,\dots,b_n\right)\in M_2$.

ג. נסמן את תת-המודול M_3. אם $\left(a_1,\dots,a_n\right),\left(b_1,\dots,b_n\right)\in M_3$, אז $a_j,b_j\in I_j$ לכל $1\leq j\leq n$. יהיו $\alpha,\beta\in R$. מהבליעה של האידאלים, מתקיים $\alpha a_j,\beta b_j\in I_j$. לכן גם $\alpha a_j+\beta b_j\in I_j$ לכל $1\leq j\leq n$, מה שמראה ש-$\alpha\left(a_1,\dots,a_n\right)+\beta\left(b_1,\dots,b_n\right)\in M_3$.

שאלה 5. תזכורת: אם V מרחב וקטורי מעל שדה F וישנה העתקה לינארית $T\colon V\to V$, אז ל-V יש מבנה של מודול מעל $F[x]$ על ידי הגדרת הכפל $f(x)\cdot v=f(T)(v)$.
יהי $M=\left(\mathbb{R}^2,T\right)$ מודול מעל $\mathbb{R}[x]$ כאשר T היא ההטלה על ציר ה-y, כמו בתזכורת. הוכיחו כי תת־המודולים היחידים של M הם $\mathbb{R}^2$, ציר ה-x, ציר ה-y ו-$\{(0,0)\}$.

פתרון. תת־המודולים של M הם בדיוק תת־המרחבים ה-T-אינווריאנטיים. קל לראות שהקבוצות הרשומות הן אכן תת־מרחבים T-אינווריאנטיים.
כדי להראות שאלו כולם נניח W הוא תת־מרחב T-אינווריאנטי. אם $W\neq 0$, ואינו ציר ה-x, אז ישנה נקודה $(x,y)\in W$ כך ש-$y\neq 0$. על ידי כפל בסקלר y^{-1} נסיק כי $\left(xy^{-1},1\right)\in W$. מפני ש-$W$ הוא T-אינווריאנטי, אז $TR(xy^{-1},1)=(0,1)\in W$. לכן כל ציר ה-y מוכל ב-W. אם W אינו ציר ה-y, אז יש בו נקודה נוספת $(x',y')\in W$ כך ש-$x'\neq 0$. על ידי חיסור $(0,y')\in W$ וכפל בסקלר מתאים נקבל ש-$(1,0)\in W$. קיבלנו שני איברי בסיס של $\mathbb{R}^2$, ולכן $W=\mathbb{R}^2$.

שאלה 6. הוכיחו כי $\mathbb{Q}$ אינו חופשי כמודול מעל $\mathbb{Z}$.

פתרון. כל שני שברים הם תלויים כי עבור $\frac{a}{b}$, $\frac{c}{d}$ מתקיים

$$bc\frac{a}{b}-ad\frac{c}{d}=0$$

ולכן אם $\mathbb{Q}$ היה חופשי, הוא היה חייב להיות מדרגה 1, כלומר ציקלי ואז $\mathbb{Q}\cong\mathbb{Z}$ כחבורות אבליות, מה שכמובן איננו נכון (למה?).
העשרה: אם R תחום שלמות שאינו שדה ו-F הוא שדה השברים שלו, אז F אינו חופשי כמודול מעל R מטיעון דומה (אם F היה חופשי מדרגה 1, אז $F\cong R$ (מדוע?), בסתירה; לכן חייבים להיות לפחות שני שברים בבסיס, אבל כל שני שברים תלויים לינארית).

שאלה 7. יהי F שדה. ניזכר ש-F^n הוא מודול מעל $M_n\left(F\right)$. הוכיחו שזהו מודול פשוט.

הוכחה. יהי $0\neq v\in F^n$. צריך להראות $F^n=M_n\left(F\right)v$. כיוון ש-$v\neq 0$, יש מטריצות $A_1,\dots,A_n\in M_n\left(F\right)$ שעבורן $A_iv=e_i$ (אפילו אפשר לבחור את A_i להיות הפיכות; זה נכון כי אפשר להשלים את v לבסיס של F^n, ואז להגדיר העתקות לינאריות מתאימות לפי משפט ההגדרה של העתקות לינאריות). לכן $e_1,\dots,e_n\in M_n\left(F\right)v$, ומכאן $F^n\subseteq M_n\left(F\right)v$, כלומר יש שוויון. $\square$

שאלה 8. יהי R חוג. ניזכר ש-R הוא מודול מעל עצמו.

א. הראו ש-R הוא מודול ציקלי מעל עצמו.

ב. הוכיחו: R מודול פשוט מעל עצמו אם ורק אם R הוא חוג עם חילוק.

ג. נניח ש-R חילופי, ויהי $I \lhd R$ אידאל של R (לכן הוא גם תת־מודול של R כמודול מעל עצמו). הראו ש-I נוצר על ידי d איברים כאידאל (כלומר $I = \langle a_1, \ldots, a_d \rangle$) אם ורק אם I נוצר על ידי d איברים כתת־מודול של R.

ד. תנו דוגמה למודול ציקלי M מעל חוג R ולתת־מודול $N \leq M$ כך ש-N אינו ציקלי. (רמז: $M = R$ עבור R לא תחום ראשי)

פתרון.

א. R ציקלי מעל עצמו כי הוא נוצר על ידי האיבר 1.

ב. אנחנו יודעים שתת-המודולים הם בדיוק האידאלים השמאליים של R. לכן R פשוט מעל עצמו אם ורק אם אין לו אידאלים שמאליים לא טריוויאליים אם ורק אם הוא חוג עם חילוק (שאלה מהבוחן הראשון).

ג. נשים לב שההגדרות פשוט מתלכדות. I נוצר על ידי $a_1, \ldots, a_d$ כאידאל אם

$$I = \langle a_1, \ldots, a_d \rangle = Ra_1 + \cdots + Ra_d$$

(כאן אנחנו משתמשים בחילופיות של R). I נוצר על ידי $a_1, \ldots, a_d$ כמודול אם הם פורשים אותו, כלומר

$$I = Ra_1 + \cdots + Ra_d.$$

ד. ניקח $R = F[x, y]$ ו-$I = \langle x, y \rangle$. R הוא ציקלי מעל עצמו, אבל I הוא לא תת-מודול ציקלי של R כי הוא לא אידאל ראשי.

שאלה 9 (העשרה)**.** נסו להבין כמה שיותר מהדוגמאות בערך מודולים של הומומורפיזם בויקיפדיה, במיוחד לגבי חוגי אנדומורפיזמים.

בהצלחה!